

Велика прочуханка

Станіслав Лем

Станіслав Лем

Велика прочуханка

Станіслав Лем

Кіберіада

Київ, Дніпро, 1990

(с) Український переклад, Р. Доценко, 1990. Перекладено за виданням: Stanislaw Lem, Cyberiada, Krakow, 1972.

Хтось постукав до конструктора Кляпавція, і він, прочинивши двері й вистромивши голову, побачив черевату машину на чотирьох куцях ногах.

— Хто ти така і чого тобі треба? — спитав Кляпавцій.

— Я Машина Для Виконання Бажань, а послав мене тобі в дарунок твій приятель і великий колега, Трурль.

— В дарунок? — здивувався Кляпавцій, почуття якого до Трурля були досить таки двозначні. А особливо не сподобалося Кляпавцієві, що машина назвала Трурля його "великим колегою".— Ну, та гаразд,— хвилину подумавши, вирішив він,— заходь до хати.

Наказав машині стати в кутку біля грубки і, немовби не звертаючи на неї уваги, повернувся до покинутої роботи. Він саме будував банясту машину на трьох ногах. Стояла вона вже майже готова, треба було ще тільки покрити її лаком.

Машина Для Виконання Бажань, трохи помовчавши, озвалася:

— Нагадую про свою присутність.

— А я й не забуваю про це,— відповів Кляпавцій і далі робив своє. Помовчавши ще часину, машина знов озвалася:

— Можна спитати, що ти робиш?

— Ти що? Машина Для Виконання Бажань чи Машина Для Ставлення Запитань? — мовив Кляпавцій і додав: — Мені треба блакитної фарби.

— Не знаю, чи буде того відтінку, якого ти потребуєш,— відповіла машина, висуюючи через невеличкі дверцятка у череві бляшанку з фарбою. Кляпавцій відкрив бляшанку, мовчки занурив у неї пензля і заходився малювати. До вечора він іще зажадав від машини по черзі наждаку, карборунду, свердел, білої фарби, а також гвинтів, і щоразу машина давала йому те, чого він просив. Надвечір Кляпавцій прикрив споруджуваний прилад шматиною, підкріпився трохи, а тоді сів на триніжку навпроти машини і мовив:

— Побачимо зараз, на що ти здатна. То ти вмієш робити геть усе?

— Не все, але багато що,— скромно відповіла машина.— Чи задовольнили тебе

фарби, гвинти і свердла?

— Авжеж бо, авжеж! — відказав Кляпавцій. — Але зараз я побажаю від тебе штуки далеко важчої. Якщо не зробиш її, — відішлю тебе назад до твого господаря з подякою і відповідною характеристикою.

— А що ж це за штука? — спитала машина і переступила з ноги на ногу.

— Це Трурль, — пояснив Кляпавцій. — Мусиш створити мені Трурля, достеменно такісінького, як справжній. Щоб одного від другого не можна було відрізнити!

Машина помурмотіла, побряжчала, пошурхотіла і мовила:

— Гаразд, створю тобі Трурля, але поведься з ним обережно, бо це дуже великий конструктор!

— Та звичайно, щодо цього можеш бути спокійна, — відповів Кляпавцій. — Ну, то й де ж цей Трурль?

— Що? Так одразу? Це ж бо неабияка робота! — мовила машина. — На неї треба деяку часину. Трурль — це не гвинтик чи там якийсь лак!

Однак ж — на подив швидко машина засурмила, задзеленькотіла, в череві її прочинилися чималі дверцята, і з темних нутрощів вийшов Трурль. Кляпавцій підвівся, обійшов його з усіх боків, придивився до нього зблизька, обмацав усього і обстукав, — але не було жодних сумнівів, що це був Трурль, як дві краплі води подібний до оригіналу. Трурль, що вийшов з черева машини, мружив очі від світла, але поза цим тримався цілком звичайно.

— Добридень, Трурлю! — сказав Кляпавцій.

— Добридень, Кляпавцію! Але звідки я тут узявся? — відповів явно здивований Трурль.

— А так от, просто зайшов собі... Давно я тебе не бачив. Як тобі в мене подобається?

— О, вельми, вельми подобається... Що це ти тримаєш там під шматиною?

— Та нічого такого. Може, присядеш?

— Е, вже, здається, пізенько. Темно на дворі, — чи не час мені додому?

— Ну, не так швидко, не зразу ж! — заперечив Кляпавцій. — Ходімо перше зі мною до підвалу, побачиш, як це буде цікаво...

— А що ти маєш такого у підвалі?

— Ще нічого не маю, але зараз матиму. Ходімо, ходімо...

І, поплескуючи Трурля по плечах, Кляпавцій завів його до підвалу. Там Кляпавцій раптом підставив Трурлеві ногу, той упав, а він тоді зв'язав його і давай здоровенним дрючком лупити, як Сидорову козу. Трурль верещав щосили, кликав на поміч, то кляв, то просив зглянутися, але все було намарне — ніч стояла глуха й темна, а Кляпавцій товк його далі, аж гучало.

— Ой! Ай! Чого ти мене так б'єш? — волав Трурль, ухиляючись від ударів.

— Бо так мені хочеться, — пояснив Кляпавцій і знову замахнувся. — Цього, друже Трурлю, ти ще не куштував!

І по цьому слову загилив його в голову, аж луна пішла, як з порожньої бочки.

— Зараз же пусти мене, а то я піду до короля і розповім, що ти зі мною зробив, і він посадить тебе у в'язницю! — кричав Трурль.

— Король нічого мені не зробить. А знаєш, чому? — мовив Кляпавцій і всівся на лавці.

— Не знаю,— обізвався Трурль, радий, що може трохи віддихатися від лупцювання.

— Бо ти не справжній Трурль. Справжній Трурль сидить у себе вдома, він спорудив Машину Для Виконання Бажань і прислав її мені в дарунок, а я, аби цю машину випробувати, наказав їй зробити тебе. Зараз викручу тобі голову, поставлю у себе під ліжком і стягуватиму чоботи при її допомозі.

— Ти виродок! Навіщо ти хочеш це зробити?

— Я ж тобі казав: бо мені так хочеться. Але годі вже розпатякувати!

Мовивши так, Кляпавцій знову взяв обіруч дрючка, аж це Трурль закричав:

— Стій! Стривай-но! Скажу тобі щось дуже важливе!

— Цікаво мені знати, що ти такого скажеш, аби я передумав стягувати чоботи з допомогою твоєї голови,— відповів Кляпавцій, але Трурля не вдарив. Той закричав тоді:

— Я зовсім не Трурль, зроблений машиною! Я справжній Трурль, найсправжнісінький у світі! Мені лише кортіло дізнатися, що ти робиш такий довгий час, замикаючись у домі на чотири засуви. Ось через це я збудував машину, сам сховався всередині і наказав занести її до твого дому, як ніби дарунок від мене.

— Глядіть-но, глядіть, яку історійку він вигадав, і то так хутко! — мовив Кляпавцій і, вставши, взявся за грубший кінець дрючка.— Не випручуйся, я бачу твої брехні наскрізь. Ти Трурль, зроблений машиною, вона виконує всі бажання, завдяки їй я дістав гвинтів, білої фарби, а також і блакитної, а так само й свердла та інші речі. Якщо вона спромоглася зробити все це, мій голубе, то спромоглася й тебе зробити!

— Та я мав усе це наготовлене у нутрощах машини! — закричав Трурль.— Хіба ж важко було передбачити, чого ти можеш потребувати під час праці! Їй-богу, я правду кажу!

— Якби ти казав правду, то це означало б, що мій приятель, великий конструктор Трурль — звичайнісінький ошуканець, у віщо я ніколи не повірю! — відповів Кляпавцій.— Ото маєш!

І, розмахнувшись, уперіщив Трурля межі плечі.

— Це за те, що набріхуєш на мого приятеля Трурля.

— Ото й іще маєш!

І доклав з другого боку. Потім бив його ще й ще і так його молотив і товк, аж сам зморився.

— Піду посплю трохи, відпочину,— мовив він на пояснення і відкинув дрючка.— А ти почекай тут, я незабаром повернуся...

Тільки-но він одійшов, як по всій хаті розляглося його хропіння, а Трурль почав звиватися в мотузках, поки не стало трохи вільніше, і тоді порозв'язував на собі вузли, тихенько вибрався з підвалу, вліз до нутра машини і чимдуж подався у ній додому. А Кляпавцій, сміючись нишком, дивився з горішнього віконця на його втечу.

Назавтра Кляпавцій прийшов з візитом до Трурля. Господар впустив його досередини, зустрівши понурою мовчанкою. В хаті панувала півсутінь, але це не завадило кмітливому Кляпавцієві спостерегти, що тулуб і голова Трурля мають сліди добрячої прочуханки, якої він завдав йому, хоч Трурлеві довелося досить-таки попрацювати, виклепуючи собі тіло й випростуючи заглибини від ударів.

— Чого ти такий набурмосений? — весело спитав Трурля Кляпавцій.— Я прийшов подякувати тобі за твій гарний подарунок, шкода тільки, що коли я спав, він утік, кинувши відчинені двері — так, наче йому п'яти горіли!

— Щось мені здається, ти не так скористався з мого подарунку, як годилося б, коли не сказати більше! — вибухнув Трурль.— Можеш себе не утруднювати, машина розповіла мені все,— додав він зі злістю, побачивши, що Кляпавцій розтуляє рота.— Ти наказав їй зробити мене, мене самого, а тоді підступно заманив дублікат моєї особи до підвалу і там немилосердно відлупив його! І після такої зневаги до мене, після такої подяки за розкішний подарунок ти ще насмілюєшся, ніби нічого не сталося, заявлятися до моєї хати? Що ти маєш мені сказати?

— Я зовсім не розумію твого гніву,— відповів Кляпавцій.— Це правда, я наказав машині зробити твою копію. Кажу тобі, вона була досконала — мене просто подив узяв, коли я її побачив. А щодо биття, то машина трохи вже переборщила — я лише стусонув там скільки разів отого штучного Трурля — хотів пересвідчитися, чи міцно збудований. Ну, й мені також було цікаво, як він на це зреагує. Виявилось, що він надзвичайно спритний. Вмить вигадав цілу історію, буцімто це не машина, а ти сам у власній подобі, а коли я не пойняв цьому віри, став присягатися, що розкішний дарунок — ніякий не дарунок, а звичайне ошуканство. Ну, то ти розумієш, щоб захистити твою честь, честь мого приятеля, я за такі ганебні наклепи мусив уже дати йому доброго чосу. Але при тім я переконався, що у нього неабиякий розум, бо він не тільки фізично, а й духовно схожий був на тебе, мій любий. Воістину ти, Трурлю, великий конструктор — оце лише я й хотів тобі сказати, тільки задля цього я й прийшов до тебе так рано.

— Он як! Ну, тоді інша річ,— відповів Трурль, трохи вже вгамувавшись.— Воно, правда, повівся ти з Машиною Для Виконання Бажань все-таки не найкраще, але хай уже...

— Ага, між іншим, хотів тебе ще спитати,— що, власне, ти зробив з тим штучним Трурлем? — невинним тоном мовив Кляпавцій.— Чи не міг би я його побачити?

— Та він був просто оскаженів від люті! — відповів Трурль.— Погрожував, що, причаївшись за великою скелею біля твоєї хати, розчерепить тобі голову. І аж до очей мені підстрибував, коли я пробував його заспокоїти. А вночі заходився плести на тебе, мій любий, дротяні тенета й зашморги. Я, правда, вважав, що ти образив мене у його особі, але, оскільки ми давні приятелі, повинен був якось усунути небезпеку, яка загрожувала тобі — адже він мало не до сказу доходив. Тим-то, не бачивши іншої ради, я розібрав його до останньої детальки...

Кажучи це, Трурль ніби ненароком трутив ногою розкидані долі рештки якихось механізмів.

Побалакавши отак, Трурль і Кляпавцій тепло розпрощалися й розійшлися як щирі друзі.

Відтоді Трурль тільки й мав клопоту, що розповідати кожному всю цю історію: як він подарував Кляпавцієві Машину Для Виконання Бажань, як той негарно повівся з нею, наказавши їй зробити копію Трурля, а тоді відлупцював її, як цей чудово зроблений машиною Трурлів двійник доклав чималих зусиль і врешті спромігся викараскатися із скрути, тільки-но втомлений Кляпавцій уклався спати, і як він сам, Трурль, розібрав на кавалки штучного Трурля, коли той повернувся до його домівки; і вчинив так він, Трурль, тільки заради того, щоб уберегти свого приятеля від помсти побитого. І доти Трурль розповідав це, і розхвалював себе, і гордо надимався, і кликав у свідки Кляпавція, аж доки вість про цю дивну пригоду донеслася до королівського двору і там уже ніхто не мовив про Трурля інакше, як тільки з найбільшим подивом, хоча ще донедавна скрізь називали його Конструктором Найдурніших Мислячих Машин на світі.

А Кляпавцій, коли прочув, що сам король щедро обдарував Трурля і відзначив його Орденом Великої Пружини та Геліконідною Зіркою, заволав на весь голос:

— Як це так? Ото за те, що мені вдалося його обіграти, розкрити всі його підступи та хитрощі, коли я так спустив йому шкіру, що він мусив потім клепати й латати себе і покривлені ноги випростувати, за те, що, спіймавши облизня, він дав уночі драла з мого підвалу,— то за все те він купається тепер у розкошах, і ніби цього мало,— король нагороджує його ще й орденом? О світе, світе...

І, страшенно розгніваний, повернувся Кляпавцій додому, щоб замкнутись там на чотири засуви. Бо збудував він таку саму Машину Для Виконання Бажань, як і Трурль, тільки що той свою скінчив раніше.